

”Jag är hellre en liten skit ... än ingen alls ...”

När jag i slutet av 70-talet jobbade som adjunkt på dåvarande högskolan i Karlstad brukade vi ibland prata om hur det skulle kännas att vara på ett stort och prestigefyllt universitet. Då plötsligt en av kollegorna levererade den odödliga repliken:

– OK! Men jag är hellre en liten skit här – än ingen alls där.

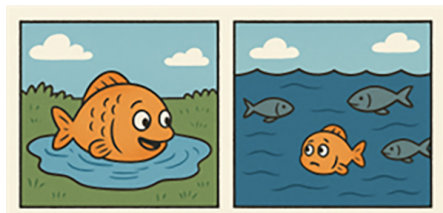
Repliken kom snabbt. Som skjutet ur en kanon. Vi skrattade gott. Men den rymde en obehaglig sanning. Vem vill egentligen vara den som ingen ser? Som ingen tar notis om? Vara den som alltid får sitta på avbytarbänken och aldrig blir inbytt? Aldrig få vara med och lira?

Kommer att tänka på regissören *Ulf Malmros* skruvade film *Smala Sussie*, från början av 2000-talet, där huvudpersonen ger uttryck för det torftiga livet i bruksorten. Ett liv som trots allt har sina fördelar.

– Jag är hellre en anka i en liten pöl än en anka i ett stort hav.

Och precis där fångar *Smala Sussie* kärnan i det som den amerikanske professorn och socialpsykologen *Herbert Marsh* kallar *stor fisk–liten damm-effekten*.

Vi jämför oss med dem vi har närmast omkring oss. Elever som är bäst i klassen på en mindre prestigefylld skola kan vara medelmåttor eller till och med sämst i klassen på en elitskola därför att de jämför sig med elever som är mycket duktigare än vad de är.

Många tycks dock tro att det är bara fördelar med att börja på en elitskola därför att man då kommer att sporras av att ha högpresterande skolkamrater omkring sig. Men så är det inte. Det är för det mesta en blandad upplevelse. När allt kommer omkring är det vanligt att man själv känner sig dum, värdelös och bortkommen.

Ja, för att spetsa till det: Hellre en liten ”skit” bland andra ”småskitar” på den lilla högskolan än ingen alls på det stora prestigefyllda universitetet.

När studenter bedömer sina egna akademiska förmågor jämför de sig inte med alla andra studenter runt om i världen. De jämför sig med dem i sin egen klass. Och den eventuella känsla av att inte duga är en känsla som är relativ i förhållande till den omgivning man jämför sig med. Sociologer brukar kalla detta för relativ deprivation.

Det handlar inte om hur smart du *är* utan hur smart du *känner* dig i jämförelse med andra.

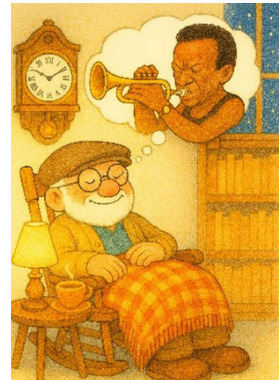
Stanfordforskaren *Prashant Loyalka* visade i en studie att Herbert Marsh hade rätt: Ju smartare dina klasskamrater är, desto dummare känner du dig. Effekten gäller överallt, oavsett kön. Oavsett om man är rik eller fattig. Står du bredvid jättar känns det som att du själv krymper.

Känslan av att befinna sig långt ner på statusstegen kan, som den brittiske författaren *Alain de Botton* skriver i boken *Statusstress*, vara helt förödande. Risken är att man helt och hållet berövas sin värdighet och respekt. Upprepade misslyckanden leder till skam och förödmjukelse och en frätande känsla av att inte duga.

Men som tur är finns det ljusglimtar. Allt är inte becksvalt. Redan psykologen *William James* påpekade på sin tid att vi inte slås ned av alla misslyckanden. Det är bara de som träffar och raserar det som är viktigt. Det som vi värderar högt. Vi kan snubbla på en hel del bananskal i livet, men så länge det inte sker på områden som definierar vår självrespekt så reser vi oss och går vidare.

Det finns egentligen två vägar till självaktning. Antingen försöker vi nå fler och andra mål. Eller så drar vi helt enkelt ned på antalet mål. Det senare är inte alls så dumt – färre mål att misslyckas med att nå. Att ge upp mål kan faktiskt kännas lika befriande som att uppnå dem. Det kan räcka att de finns kvar i våra drömmar.

Apropå drömmar: En gång drömde jag att jag kunde spela som trumpetaren *Miles Davis*. Och för mig räckte det att det bara var i drömmen – i fantasin.

Bengt Starrin
 Professor emeritus
bengt@starrin.nu

Alla illustrationer är skapade av AI – Microsoft Copilot